


Edukacja dzieci z niepełnosprawnością  
w czasie pandemii COVID-19  
w szkole wiejskiej  
– w doświadczeniu pedagoga szkolnego

Tomasz Śliwowski

 <https://orcid.org/0000-0002-9201-317X>  
Uniwersytet w Białymstoku

 <https://doi.org/10.18778/8331-115-9.03>

### **Streszczenie**

W artykule zaprezentowano zagadnienia związane z edukacją zdalną uczniów z niepełnosprawnościami w czasie pandemii COVID-19. Dotyczy doboru odpowiednich form kształcenia w przypadku dzieci w szkole podstawowej na wsi w powiecie białostockim (województwo podlaskie). Opisane zostały dobrane metody i formy kształcenia na odległość na podstawie zmieniających się przepisów prawa oświatowego w latach 2019–2022. Analiza indywidualnych przypadków dzieci z niepełnosprawnościami uczęszczających do jednej szkoły w gminie wiejskiej pokazuje wielorakość możliwości doboru metod i form pomimo pandemii. Wskazuje na potrzebę analiz możliwości i trudności poszczególnych dzieci uczących się w placówce w przygotowaniu efektywnej formy kształcenia dla tych dzieci. Opisano kształcenie dzieci z niepełnosprawnościami na podstawie doświadczeń pedagoga szkolnego.

### **Słowa kluczowe**

dziecko z niepełnosprawnością, edukacja zdalna, szkoła wiejska, uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

## Education of children with disabilities during the COVID-19 pandemic in a rural school – in the experience of a school pedagogue

### **Abstract**

The article describes issues related to remote education of students with disabilities during the COVID-19 pandemic. It concerns the selection of appropriate forms of education in the case of children in a primary school in the countryside in the Białystok district in the Podlaskie Voivodeship. It describes selected methods and forms of distance learning on the basis of changing provisions of the education law in the years 2019–2022. The analysis of individual cases of children with disabilities attending one school in a rural commune shows the multiplicity of possibilities of choosing methods and forms despite the pandemic. Points to the need to analyse the possibilities and difficulties of individual children learning in an institution in preparing an effective form of education for these children. The article describes the education of children with disabilities based on the experience of a school pedagogue.

### **Keywords**

child with disability, distance learning, student with special educational needs, village school.

Gminna szkoła wiejska, która jest placówką ogólnodostępną, rekrutuje uczniów z obwodu bez względu na to, czy są to dzieci pełnosprawne, czy z niepełnosprawnością. Tutaj kryterium rekrutacji jest jedynie miejsce zamieszkania dziecka. Często dla rodziców dzieci z niepełnosprawnością, zamieszkujących tereny wiejskie, zapisanie dziecka do obwodowej szkoły jest jedynym rozwiązaniem ze względu na ich osobiste możliwości. Dlatego też szkoły wiejskie zobowiązane są do sprostania wyzwaniu, jakim jest inkluzja w edukacji. Dzieci uczęszczające do szkół wiejskich od najmłodszych lat są wprowadzane do kształcenia w zróżnicowanej grupie bez segregacji. Jest to możliwe dzięki obowiązującym aktom prawnym. Inkluzja w edukacji jest rodzajem dążeń, kierunkiem zmian, opisywanych między innymi w takich dokumentach, jak: Deklaracja UNESCO z Salamanki z 1994 r., a następnie podkreślanych w Konwencji praw osób niepełnosprawnych ONZ z 2006 r. czy Europejskiej strategii wobec niepełnosprawności 2010–2020 z roku 2011. Osoby niepełnosprawne, a w szczególności dzieci, muszą być w odpowiedni sposób integrowane w ogólnym systemie edukacyjnym i w ich najlepszym interesie leży zapewnienie im indywidualnego wsparcia (Wiszejko-Wierzbicka, 2012). Dlatego też ważnym aspektem w edukacji w szkole wiejskiej jest indywidualizacja procesu kształcenia z uwzględnieniem personalizacji, w tym także w kształceniu na odległość w czasie pandemii.

Zgodnie z rozporządzeniem MEN o udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej szkoły zobowiązane są do zorganizowania takiej pomocy dzieciom z niepełnosprawnościami, z niedostosowaniem społecznym, z zagrożeniem niedostosowaniem społecznym, z zaburzeniami zachowania lub emocji, ze szczególnymi uzdolnieniami, ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, z deficytami kompetencji i zaburzeń sprawności językowych, z chorobami przewlekłymi, w sytuacjach kryzysowych lub traumatycznych, z niepowodzeniami edukacyjnymi, z zaniedbaniami środowiskowymi związanymi z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi, z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą (Dz.U. 2020 poz. 1280). W szkole wiejskiej, w której przeprowadzałem analizę indywidualnych przypadków, uczy się dwustu uczniów, w tym około stu pięćdziesięciu ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W szkole w tym okresie uczyło się dziesięciu uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego.

Analizując Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania i kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, wiemy, iż orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego mogą otrzymać dzieci, które są: niesłyszące, słabosłyszące, niewidome, słabowidzące, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, i z niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz uczniowie niedostosowani społecznie czy zagrożeni niedostosowaniem społecznym – są to uczniowie wymagający stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy (Dz.U. 2017 poz. 1578).

Dlatego też, realizując założenia opisywanych aktów prawnych, zwracając uwagę w głównej mierze na dobro dziecka, należało sprostać nowym wyzwaniom, który wynikały z pandemii COVID-19. Dokonując analizy dokumentów, przeprowadzając wywiady oraz organizując kształcenie w opisywanej szkole podstawowej na wsi, dyrektor zobowiązany był do wprowadzenia skutecznej formy nauki na odległość wszystkim uczniom, w tym uczniom z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego. Dlatego ważne było indywidualne podejście do każdego dziecka i jego sytuacji.

## WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

Włączając dzieci z niepełnosprawnością w szkole wiejskiej na co dzień pomocne są założenia projektowania uniwersalnego. Istnym sprawdzianem edukacji w latach 2020–2022 stał się wybuch pandemii COVID-19. Był to okres, w którym realizacja edukacji, wychowania i udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom z niepełnosprawnością był utrudniony. Wpływało na to wiele czynników, między innymi rodzaj niepełnosprawności, status ekonomiczny rodziny, miejsce zamieszkania, dostępność do internetu oraz wiele innych. W roku szkolnym 2018/2019 w szkołach kształciło się 169,3 tys. dzieci i nastolatków ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (bez szkół dla dorosłych), które stanowiły 3,7% ogólnej liczby uczniów (Główny Urząd Statystyczny, 2018). Przejście na tryb edukacji zdalnej wiązało się dla tej grupy z dodatkowymi wyzwaniami, które często ginęły pośród innych problemów i którym nie poświęcano wystarczającej uwagi (Kociejko, 2021). Według wydawanych rozporządzeń w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 odpowiedzialność za organizację kształcenia dzieci, w tym uczniów z niepełnosprawnościami w szkołach ogólnodostępnych, odpowiadał dyrektor placówki w porozumieniu z powiatową stacją sanitarno-epidemiologiczną i organem prowadzącym. Zgodnie ze zmianami w prawie oświatowym, idącymi za zmianami w polityce państwa, można było wyróżnić trzy podstawowe okresy organizacji kształcenia w latach 2020–2022, a wszystko było zależne od stanu pandemii w kraju i poszczególnych województwach. W pierwszym okresie wszystkie placówki oświatowe przeszły w tryb edukacji zdalnej. W drugim okresie rodzaj nauczania zależał od liczby zakażeń w danym rejonie, w trzecim okresie (najkrótszym) również ograniczono funkcjonowanie wszystkich placówek oświatowych (poza wskazanymi w rozporządzeniach).

## FORMY KSZTAŁCENIA DZIECI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W LATACH 2020–2022 ZGODNIE Z KALENDARIUM ZMIAN W PRAWIE OŚWIATOWYM

Ministerstwo Edukacji Narodowej wzięło pod uwagę możliwe trudności w dostępie uczniów do sprzętu komputerowego, w tym w rodzinach wielodzietnych, i wprowadziło rozwiązania, które pozwoliły dyrektorom szkół w porozumieniu z nauczycielami wybrać

takie metody i formy kształcenia na odległość, które uwzględniają możliwości i potrzeby uczniów (Raport MEN, 2020).

Zmiany w prawie oświatowym wymagały od szkół dużej mobilności w dostosowywaniu się do dynamiki tego procesu. Dynamika ta zależna była od stanu pandemii w kraju, a później w poszczególnych regionach. Dlatego też w okresie każdego kolejnego lockdownu wymogi nieco się różniły. W roku szkolnym 2019/2020 najważniejsze zmiany dotyczące szkół podstawowych w dużej mierze ograniczały bezpośredni kontakt uczniów z nauczycielami w stosunkowo długim okresie. Wsparcie dla uczniów z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego mogło odbywać się na początku tylko na odległość. Według późniejszych zmian w prawie oświatowym zajęcia rewalidacyjne można było organizować na terenie szkoły. W roku 2021/2022 MEN wskazywał więcej możliwości kształcenia dzieci z niepełnosprawnościami, także w szkołach ogólnodostępnych. Jest to na tyle istotne, iż dzięki większej różnorodności dostępnych możliwości edukacji uczniów z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego dyrekcja wraz z nauczycielami szkoły wiejskiej mogła w większym stopniu dostosować metody i formy kształcenia na odległość do indywidualnych potrzeb i możliwości dzieci. W latach 2020–2022 można było wyróżnić dostępne formy kształcenia w okresie ograniczenia funkcjonowania placówek oświatowych oraz w przypadku uchylenia ograniczeń.

Ministerstwo Edukacji Narodowej od czasu wybuchu pandemii do grudnia 2020 r. wprowadziło 11 rozporządzeń. 1 stycznia 2021 r. z połączenia Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego powstało Ministerstwo Edukacji i Nauki, które od tamtego czasu wprowadzało mocą 15 różnych rozporządzeń zmiany dotyczące form edukacji w czasie pandemii.

Kalendarium najważniejszych zmian w systemie oświaty wynikających z epidemii koronawirusa w 2020 r. ([www.gov.pl](http://www.gov.pl)):

- od 12 marca – czasowe zawieszenie działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej jednostek systemu oświaty;
- od 16 marca – działania przygotowawcze do obowiązkowej pracy jednostek systemu oświaty w trybie zdalnym;
- od 25 marca – jednostki systemu oświaty realizują zadania z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość (lub w inny sposób);
- od 4 maja – powrót poradni psychologiczno-pedagogicznych do pracy w systemie stacjonarnym; praktyki zawodowe u pracodawców dla słuchaczy szkół policealnych; kształcenie praktyczne na kursach;
- od 6 maja – przedszkola, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz inne formy wychowania przedszkolnego mogą zdecydować o kontynuacji działalności;
- od 18 maja – stacjonarne zajęcia praktyczne przygotowujące do końcowych egzaminów zawodowych dla słuchaczy ostatnich semestrów szkół policealnych; zajęcia praktyczne z nauki jazdy pojazdami silnikowymi dla uczniów klas III branżowych szkół I stopnia; zajęcia z wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze i rewalidacyjne; otwarcie schronisk młodzieżowych i innych placówek organizujących zajęcia pozaszkolne;

- od 25 maja – praktyki zawodowe u pracodawców dla uczniów III klas technikum; zajęcia opiekuńczo-wychowawcze z możliwością prowadzenia zajęć dydaktycznych dla uczniów klas I–III szkół podstawowych; konsultacje z nauczycielami w szkołach dla uczniów VIII klas i maturzystów; staże uczniowskie dla uczniów klas III branżowej szkoły I stopnia oraz technikum;
- od 1 czerwca – konsultacje z nauczycielami w szkołach dla wszystkich uczniów; zajęcia praktyczne dla uczniów klas III branżowych szkół I stopnia; zajęcia praktyczne z zakresu nauki jazdy pojazdami silnikowymi dla uczniów klas III technikum; praktyki zawodowe dla wszystkich uczniów technikum;
- od 29 czerwca – zajęcia praktyczne u pracodawców dla wszystkich uczniów branżowej szkoły I stopnia będących młodocianymi pracownikami (gov.pl).

Harmonogram zmian w systemie oświaty w roku szkolnym 2020/2021:

- 1 września 2020 r. – wszyscy uczniowie rozpoczęli naukę stacjonarną;
- od 24 października 2020 r. uczniowie klasy IV–VIII szkoły podstawowej oraz uczniowie szkół ponadpodstawowych (od 19 października 2020 r. uczniowie szkół ponadpodstawowych w strefie żółtej i czerwonej) do 16 maja 2021 r. – kształcenie na odległość;
- od 9 listopada 2020 r. do 17 stycznia 2021 r. – klasy I–III szkoły podstawowej przeszły na kształcenie na odległość;
- od 18 stycznia 2021 r. do 28 lutego 2021 r. – klasy I–III szkoły podstawowej – nauczanie stacjonarne;
- od 1 marca 2021 r. nastąpiło zróżnicowanie formy nauki klas I–III szkoły podstawowej w regionach:
  - od 1–14 marca br. – województwo warmińsko-mazurskie hybrydowo,
  - od 15 do 28 marca br. – hybrydowo 4 województwa (lubuskie, mazowieckie, pomorskie i warmińsko-mazurskie),
  - od 22 marca do 11 kwietnia br. uczniowie wszystkich klas szkół podstawowych dla dzieci i młodzieży w całym kraju – kształcenie na odległość,
  - od 12 kwietnia do 25 kwietnia 2021 r. – kształcenie na odległość (od 19 kwietnia 2021 r. przedszkola stacjonarnie oraz przedłużenie ograniczeń w funkcjonowaniu pozostałych jednostek systemu oświaty do 25 kwietnia 2021 r.),
  - od 26 kwietnia do 2 maja 2021 r. lekcje w trybie hybrydowym w klasach I–III w szkołach podstawowych w 11 województwach: zachodniopomorskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, lubuskim, kujawsko-pomorskim, mazowieckim, podlaskim, świętokrzyskim, lubelskim, podkarpackim, małopolskim; uczniowie z pozostałych klas mieli zajęcia na dotychczasowych zasadach; w pozostałych województwach, tj.: śląskim, dolnośląskim, wielkopolskim, łódzkim i opolskim, uczniowie uczyli się dalej na odległość;
- 29 marca 2021 r. – 18 kwietnia 2021 r. – zamknięte przedszkola;
- od 3 maja 2021 r. klasy I–III w całym kraju wróciły do nauki w trybie stacjonarnym;
- od 17 maja 2021 r. do 30 maja 2021 r. klasy IV–VIII szkoły podstawowej i uczniowie szkół ponadpodstawowych – nauka w trybie hybrydowym;
- od 31 maja 2021 r. uczniowie powrócili do regularnej nauki stacjonarnej (gov.pl).

Jednak mimo wielu obostrzeń wprowadzano możliwość kształcenia w szkole dzieci medyków, dzieci, które nie miały zapewnionej opieki w domu czy też w różnych losowych przypadkach, które wystąpiły w rodzinie. Dostępne były formy kształcenia stacjonarnego – w czasie zniesionych obostrzeń, kształcenie hybrydowego i zdalnego – zarówno z domu, jak i ze szkoły – wynikało to z indywidualnych sytuacji rodzinnych uczniów oraz stanu pandemicznego na obszarze zamieszkania.

## PRZYGOTOWANIE ODPOWIEDNIEJ FORMY KSZTAŁCENIA

Warto zauważyć, iż dobór odpowiedniej formy kształcenia w głównej mierze zależał od dyrektora szkoły. W myśl rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 za organizację kształcenia na odległość odpowiedzialni byli dyrektorzy szkół. Zadaniem dyrektora szkoły było m.in.:

- powiadomienie rodziców, w jaki sposób będzie zorganizowana nauka w szkole;
- koordynowanie współpracy nauczycieli z uczniami lub rodzicami;
- ustalenie we współpracy z nauczycielami, tygodniowego zakresu treści nauczania do zrealizowania w poszczególnych oddziałach klas oraz na zajęciach realizowanych w formach pozaszkolnych, uwzględniając w szczególności:
  - a) równomierne obciążenie uczniów w poszczególnych dniach tygodnia,
  - b) zróżnicowanie zajęć w każdym dniu,
  - c) możliwości psychofizyczne uczniów podejmowania intensywnego wysiłku umysłowego w ciągu dnia,
  - d) łączenie przemienne kształcenia z użyciem monitorów ekranowych i bez ich użycia,
  - e) ograniczenia wynikające ze specyfiki zajęć; ustalenie, we współpracy z nauczycielami, sposobu monitorowania postępów uczniów oraz sposobu weryfikacji wiedzy i umiejętności uczniów, w tym również informowania uczniów lub rodziców o postępach ucznia w nauce, a także uzyskanych przez niego ocenach;
- wskazanie, we współpracy z nauczycielami, źródeł i materiałów niezbędnych do realizacji zajęć, w tym materiałów w postaci elektronicznej, z których uczniowie lub rodzice mogą korzystać;
- zapewnienie każdemu uczniowi lub rodzicom możliwości konsultacji z nauczycielem prowadzącym zajęcia oraz przekazania im informacji o formie i terminach tych konsultacji;
- ustalenie z nauczycielami potrzeby modyfikacji odpowiednio zestawu programów wychowania przedszkolnego i szkolnego zestawu programów nauczania (MEN, 2020).

W szkole wiejskiej wystąpiło wiele trudności związanych z przygotowaniem uczniów do nauki na odległość. Część z uczniów z niepełnosprawnością nie miała dostępu do internetu (brak zasięgu internetu w zamieszkałej wsi), część nie miała w zasobach potrzebnego



sprzętu. Dlatego też dyrektor szkoły w porozumieniu z organem prowadzącym i przy jego wsparciu wypożyczał zarówno laptopy jak i tablety uczniom, którzy tego potrzebowali. Uczniowie w opisywanej szkole przy pierwszym lockdownie otrzymywali tablety wyposażone w przenośny internet, który był opłacony. W przypadku kolejnych lockdownów, gdy uczniowie nie mieli dostępu do internetu i nie było możliwości podłączenia do niego, nauczyciele w porozumieniu z dyrektorem szkoły byli zobowiązani do przekazywania w formie bezkontaktowej materiałów edukacyjnych uczniom, w tym uczniom z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego, w formie papierowej. Sam proces przygotowania uczniów i rodziców do odpowiedniej formy kształcenia zdalnego wymagał dokładnej analizy zasobów i możliwości zarówno szkoły, jak i ucznia i jego rodziny.

Szkoły otrzymały możliwość indywidualnego decydowania o ewentualnych zmianach zakresu treści nauczania do zrealizowania w poszczególnych oddziałach klas i dostosowania tego zakresu do stanu realizacji programu nauczania/podstawy programowej (MEN, 2020). Rozporządzenie MEN dawało dyrektorowi szkoły prawo zdecydowania (wspólnie z nauczycielami) o modyfikacji szkolnego zestawu programów nauczania, czyli np. dokonania w programie/programach nauczania realizowanych przez nauczycieli przesunięć pewnych treści do klasy programowo wyższej, międzyprzedmiotowego łączenia treści nauczania, jak również innych modyfikacji zaproponowanych przez nauczycieli, które wynikają ze specyfiki nauczania na odległość. Takim rozwiązaniom sprzyja konstrukcja podstawy programowej – wymagania edukacyjne z zakresu poszczególnych zajęć/przedmiotów sformułowane są zasadniczo na zakończenie etapu kształcenia (MEN, 2020). Kluczowym problemem korzystania przez opisywaną tu grupę (np. przez osoby z niepełnosprawnościami, trudnościami w uczeniu się) z nowych mediów jest ich dostępność (np. tekst napisany zrozumiałym, prostym językiem, przejrzysty układ strony internetowej, materiały wideo z audiodeskrypcją, możliwość wyszukiwania głosowego, przygotowanie treści umożliwiające odpowiednim programom odczytywanie tekstu na głos) (Plichta, 2020). Dlatego też należało korzystać z treści dostosowanych do potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami na przykład udostępnionymi przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną (PSONI) czy dostępnych na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej. Treści programowe można, a nawet trzeba było dostosowywać również samodzielnie.

Po każdej nowelizacji przepisów prawa oświatowego dyrektor szkoły zobowiązany był do przeanalizowania tego, jakie możliwości i jakie ograniczenia wynikają z tych przepisów. Wraz z nauczycielami i specjalistami musiał wziąć pod uwagę sytuację konkretnego ucznia z niepełnosprawnością i jego rodziny, ich potrzeby, możliwości i przeszkody w realizacji danego sposobu kształcenia. Dokonywał tego na podstawie analizy indywidualnych planów edukacyjno-terapeutycznych, wielospecjalistycznych ocen funkcjonowania ucznia oraz podczas bieżących rozmów z rodzicami na temat ich aktualnych potrzeb. Dlatego bardzo istotnym elementem organizacji kształcenia dzieci z niepełnosprawnościami było i jest budowanie relacji dyrekcji, nauczycieli i specjalistów z rodzicami tychże dzieci. Ważnym elementem w przygotowaniu kształcenia na odległość tych uczniów była analiza zasobów szkoły, możliwości wyposażenia uczniów w odpowiedni sprzęt oraz ograniczenia wynikające z sytuacji pandemicznej w rejonie.



Po dokonaniu tak rzetelnej analizy możliwości i ograniczeń w przygotowaniu edukacji zdalnej wprowadzano najbardziej korzystne rozwiązania kształcenia na odległość uczniów z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego. Po każdym etapie takiego kształcenia dokonywano w szkole oceny efektywności udzielanej pomocy, w tym ewaluacji dobranej formy kształcenia, analizując osiągnięcia ucznia czy też trudności, które wynikały z określonej formy edukacji.

## ANALIZA INDYWIDUALNYCH PRZYPADKÓW

W gminnej szkole podstawowej w powiecie białostockim, w której została dokonana analiza indywidualnych przypadków, w latach 2019–2022 uczyło się dziesięciu uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego. Ośmioro z nich posiadało to orzeczenie ze względu na różnego rodzaju niepełnosprawności. Dwoje dzieci posiadało orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego ze względu na zagrożenie niedostosowaniem społecznym. Jak wynika z tej analizy, formy kształcenia były różnorodne, dostosowane do indywidualnych potrzeb i możliwości poszczególnych uczniów. W szkole zgodnie z zmieniającymi się przepisami prawa oświatowego uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oferowano wsparcie w każdej z wybranych przez rodziców form edukacji, w tym: zdalnej, z domu lub ze szkoły, edukacji hybrydowej, również mającej miejsce w domu lub szkole, a także typowo stacjonarnej – w zależności od aktualnie obowiązujących obostrzeń. W związku z tym, iż w skład opisywanej szkoły wchodzi zarówno przedszkole, jak i szkoła podstawowa, dokonana analiza w poszczególnych latach w przypadku niektórych dzieci młodszych obejmuje zarówno edukację przedszkolną, jak i wczesnoszkolną.

Uczennica z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego ze względu na afazję w roku szkolnym 2019/2020 oraz 2020/2021 uczęszczała do przedszkola. Tam też doświadczyła obostrzeń i lockdownu. W roku szkolnym 2021/2022 uczęszcza do klasy I. Ze względu na sytuację rodzinną i potrzeby uczennicy uczyła się ona w systemie hybrydowym w szkole wraz ze swoim nauczycielem prowadzącym, przestrzegając obostrzeń sanitarno-epidemiologicznych. Było to podyktowane tym, iż rodzice nie byli w stanie zapewnić jej opieki w domu. Uczennica uczęszczała również stacjonarnie na zajęcia rewalidacyjne z logopedą.

Po dokonaniu oceny efektywności tej formy kształcenia u dziewczynki zauważono, iż trudno było jej się skupić na zajęciach, gdy nauczyciel jednocześnie prowadził lekcje z uczniami w klasie i przez komputer z dziećmi uczącymi się zdalnie. Pomimo tych trudności zauważono wzrost umiejętności szkolnych nabytych przez dziewczynkę oraz wzrost nabytych kompetencji emocjonalno-społecznych. Dlatego preferowaną formą kształcenia w czasie potencjalnych lockdownów będzie edukacja hybrydowa w szkole.

W roku szkolnym 2019/2020 i 2020/2021 uczennica z niepełnosprawnością ruchową uczęszczała do przedszkola. Zgodnie z wytycznymi MEN w pierwszym okresie pandemii zajęcia w przedszkolu odbywały się zdalnie, a w kolejnych stacjonarnie. W roku szkolnym 2021/2022 brała udział w zajęciach hybrydowych w klasie. Zauważono, iż pomimo obostrzeń sanitarnych obowiązujących w szkole dziewczynka nabyła nowe umiejętności

szkolne, dbała o relacje z rówieśnikami oraz z nauczycielami i specjalistami. Dzięki zajęciom rewalidacyjnym stacjonarnym wzmacniała swoje mocne strony, a jej umiejętności i sprawność ruchowa została utrzymana na odpowiednim poziomie.

Z dokonanej oceny efektywności wynika, iż zaproponowana forma edukacji była odpowiednia dla stymulacji rozwoju uczennicy.

Uczeń z niepełnosprawnością sprzężoną ze względu na autyzm, niedowidzenie i niepełnosprawność intelektualną w stopniu lekkim w roku szkolnym 2019/2020 uczęszczał do przedszkola, a zajęcia odbywały się zdalnie. Chłopiec został wyposażony w odpowiedni sprzęt. W tym czasie obowiązywały najbardziej rygorystyczne przepisy, dotyczące form edukacji. Niestety po dokonaniu oceny efektywności kształcenia, specjaliści i rodzice zauważyli, iż dziecko nie utrzymało na odpowiednim poziomie wcześniej nabytych umiejętności. Dlatego w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022 w czasie ograniczenia funkcjonowania placówek oświatowych skorzystano z możliwości, aby uczeń uczęszczał na zajęcia do szkoły. Chłopiec przebywał na terenie placówki wraz z nauczycielem współorganizującym kształcenie. Uczył się za pośrednictwem komputera przy wsparciu nauczyciela. Zajęcia rewalidacyjne odbywały się stacjonarnie, dzięki czemu uczeń mógł wzmacniać nabywanie umiejętności. Po dokonaniu oceny efektywności specjaliści, nauczyciele i rodzice zauważyli u chłopca wzrost kompetencji emocjonalno-społecznych, wzrost nabywanych umiejętności szkolnych oraz wzrost samodzielności.

W roku 2019/2020 w czasie ograniczenia funkcjonowania placówek uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim uczestniczył w zajęciach tylko i wyłącznie zdalnie. Ani on, ani jego rodzice nie wykazywali potrzeby organizacji zajęć stacjonarnych, w tym także rewalidacyjnych. Po dokonaniu oceny efektywności wybranej formy kształcenia u ucznia można było zaobserwować obniżenie umiejętności szkolnych, takich jak czytanie czy pisanie, pomimo otrzymywania wyższych stopni niż w czasie edukacji stacjonarnej. Dlatego też w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022 zespół podczas dokonywania wielospecjalistycznej oceny funkcjonowania ucznia zaznaczał, iż istnieje konieczność uczęszczania ucznia w miarę możliwości na zajęcia rewalidacyjne stacjonarnie. Po dokonaniu oceny efektywności wybranych przez rodziców form kształcenia zespół stwierdził, iż uczeń nie utrzymał wcześniej nabytych umiejętności w zakresie zdobywania wiedzy, ale podczas zajęć rewalidacyjnych wykazywał wysoką motywacją do współpracy ze specjalistą, co przyczyniło się do realizacji celów edukacyjno-terapeutycznych.

Uczennica z afazją od początku wybuchu pandemii wirusa COVID-19 wykazała się dużą samodzielnością w nauce. Wymagała wsparcia w zakresie dostępności do sprzętu i nauki obsługi oprogramowania – otrzymała odpowiednią pomoc ze szkoły, zarówno w postaci wypożyczonego sprzętu, jak i wsparcia w instalacji i obsłudze oprogramowania. Dzięki motywacji uczennicy do nauki, podczas dokonywania oceny efektywności zauważyć można było wzrost umiejętności szkolnych, niemniej jednak kompetencje emocjonalno-społeczne były na nieco niższym poziomie. Dlatego też podczas ograniczenia funkcjonowania placówek oświatowych w latach 2021–2022 zaproponowano uczennicy uczestniczenie w zajęciach rewalidacyjnych stacjonarnie. Rodzice nie byli zainteresowani tą formą zajęć ze względu na młodszego brata, którym zajmowała się uczennica podczas nauczania zdalnego.

Ocena efektywności wykazała, iż cele edukacyjno-terapeutyczne postawione w tym czasie zostały zrealizowane. Uczennica chętnie korzysta z TIK w nauce.

W roku szkolnym 2019/2020, gdy został wprowadzony pierwszy lockdown, uczennica ze sprzężoną niepełnosprawnością ze względu na niedowidzenie i afazję została wyposażona w odpowiedni sprzęt i uczyła się zdalnie. W zajęciach rewalidacyjne przez cały okres ograniczenia funkcjonowania szkoły również uczęszczała na odległość. Nauczyciel współorganizujący łączył się razem z klasą i wspierał uczennicę jak i resztę uczniów. Po dokonaniu oceny efektywności zespół wraz z rodzicem uznali, że taka forma wsparcia nauczyciela współorganizującego nie jest efektywna pod kątem nabywania umiejętności przez dziewczynkę. Dlatego została podjęta decyzja o tym, że w przypadku kolejnych lockdownów warto byłoby rozważyć opcję, żeby nauczyciel współorganizujący łączył się dodatkowo po zajęciach z uczennicą i przedstawiał jej zagadnienia w formie dostosowanej do jej możliwości. W związku z pandemią rodzice dziewczynki przejawiali duży lęk przed zarażeniem, dlatego nie zdecydowali się na to, aby uczennica uczęszczała na zajęcia rewalidacyjne stacjonarnie przy późniejszych lockdownach.

Po dokonaniu ostatniej oceny efektywności specjaliści zauważyli, iż wcześniej nabyte przez dziewczynkę umiejętności utrzymały się na podobnym poziomie. Cele edukacyjne i terapeutyczne na dany okres zostały osiągnięte.

Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim przez cały okres pandemii uczestniczył w zajęciach szkolnych tylko i wyłącznie w formie edukacji zdalnej. Zarówno chłopiec, jak i jego rodzice, nie wyrażali gotowości do uczestniczenia stacjonarnie nawet w zajęciach rewalidacyjnych w okresie, kiedy było to możliwe. Chłopiec brał udział w lekcjach z całą klasą, jak i w grupie do pięciu osób, zgodnie z zaleceniami z orzeczenia. Świetnie odnajdował się w cyberprzestrzeni, komunikował, że w ten sposób jest mu łatwiej realizować treści programowe.

Po dokonaniu oceny efektywności zespół specjalistów stwierdził, iż uczeń nie nabył nowych umiejętności, a umiejętności szkolne, które uczeń zdobył wcześniej, są na niższym poziomie. Mimo to podczas zdalnego nauczania uczeń wykazywał więcej zaangażowania w naukę niż podczas zajęć stacjonarnych. Wiele czynników wpływało na niekorzystny rozwój intelektualny chłopca.

Dlatego też po dokonaniu wielospecjalistycznej oceny funkcjonowania w czasie nauki stacjonarnej, jak i oceny efektywności udzielanej pomocy zalecono, aby chłopiec uczęszczał na zajęcia stacjonarne, w trakcie których w pełni uwzględnione będzie dostosowanie metod, form i treści do aktualnych możliwości chłopca z wykorzystaniem TIK.

Ze względu na miejsce zamieszkania uczennica z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim nie miała stałego dostępu do internetu. Dlatego też w okresie pierwszej fali pandemii wirusa COVID-19 w roku szkolnym 2019/2020 została wyposażona w tablet z bezprzewodowym internetem, który był opłacony do końca roku szkolnego. Uczestniczyła wtedy w zajęciach edukacyjnych, jak i rewalidacyjnych online.

Po dokonaniu oceny efektywności udzielanej pomocy w tej formie kształcenia specjaliści zauważyli, że zdobyte wcześniej umiejętności uczennicy utrzymały się na tym samym poziomie. Dziewczynce i jej rodzicom odpowiadała ta forma kształcenia. W związku z tym, iż podczas kolejnych fal pandemii w roku szkolnym 2020/2021 uczennica nie

miała stałego dostępu do internetu (znikający zasięg internetu z telefonu), uczestniczyła w zajęciach zdalnych z domu, zdalnych ze szkoły na sprzęcie szkolnym oraz w nauczaniu hybrydowym ze szkoły, gdy była taka możliwość. Zajęcia rewalidacyjne odbywały się w jej przypadku zarówno online, jak i stacjonarnie, zgodnie ze zgłaszanym zapotrzebowaniem. W roku szkolnym 2021/2022 uczennica uczestniczyła w zajęciach zdalnych ze szkoły. Dynamika sytuacji rodzinnej wskazała na potrzebę realizacji nauczania zdalnego z wykorzystaniem materiałów edukacyjnych drukowanych, przekazywanych i odbieranych w formie bezkontaktowej.

Dokonywane oceny efektywności wykazały, iż najbardziej korzystną formą edukacji dla tej uczennicy była edukacja w szkole, ponieważ wtedy obserwowano wzrost nabywanych umiejętności oraz wzrost kompetencji emocjonalno-społecznych.

Natomiast obydwaj uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego ze względu na zagrożenie niedostosowaniem społecznym w okresie pandemii COVID-19 korzystali ze zdalnych form edukacji. Uczęszczali na zajęcia w grupie do 5 osób w trybie online. Rodziny uczniów wskazywały, że jest to wygodna forma zdobywania wiedzy przez uczniów. Chłopcy uczęszczali na zajęcia socjoterapeutyczne w pierwszym okresie pandemii również online. W czasie kolejnych ograniczeń chętnie uczestniczyli w tych zajęciach stacjonarnie.

Z dokonanej oceny efektywności zarówno i jednego, jak i drugiego ucznia wykazano wzrost umiejętności szkolnych, jednak po pierwszej fali pandemii zauważono spadek kompetencji emocjonalno-społecznych. Po powrocie do szkoły w trybie stacjonarnym trzeba było zintensyfikować oddziaływania, mające na celu kształtowanie kompetencji emocjonalno-społecznych. Wskazano, iż najlepszą formą kształcenia dla tych chłopców (w czasie ograniczenia funkcjonowania placówek oświatowych) jest edukacja w trybie zdalnym bądź hybrydowym ze szkoły.

W związku z dynamicznym przebiegiem pandemii w kraju i dzięki zmianom przepisów oświatowych dostosowujących się do tych warunków, w szkole wiejskiej ogólnodostępnej można było zaproponować dzieciom z niepełnosprawnościami metody i formy kształcenia na odległość zgodnie z ich potrzebami i możliwościami. Ponieważ edukacja zdalna to nie tylko wyzwania, ale niejednokrotnie szansa i możliwości dla wielu uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych do rozwoju ich kompetencji. Co więcej, czasami sytuacja zdalnej edukacji może wychodzić naprzeciw ich preferencjom i zdolnościom, a korzystanie z technologii cyfrowych stanowić ich mocną stronę – punkt archimedesowy. Wymuszona bieżącą sytuacją potrzeba większej elastyczności w weryfikowaniu efektów edukacyjnych (oceniu osiągnięć) również może być korzystna dla uczniów mających trudności w sytuacji tradycyjnego sprawdzania wiedzy, np. w formie odpytywania, wiążącego się z publicznymi wypowiedziami ustnymi (Plichta, 2020).

## ZAKOŃCZENIE

Jako dobrą praktykę rekomendujemy zatem, żeby szkoły, nim rozpoczną dystrybucję zadań do wykonania, dokonały – w miarę swoich możliwości – diagnozy sytuacji swo-

ich uczniów w aspekcie dostępności technologii cyfrowej. Określmy, czy mają dostęp do sprzętu i łącza internetowego, jaki jest to sprzęt, czy dostęp do niego jest swobodny, jakie są ograniczenia (Plichta, 2020). Po dokonaniu diagnozy należy zwrócić szczególną uwagę na zapisy w przepisach prawa oświatowego, które dają możliwość skorzystania z najbardziej korzystnej formy kształcenia dziecka z niepełnosprawnością w czasie ograniczenia funkcjonowania placówek oświatowych. Następnie należy zastanowić się nad celami edukacyjno-terapeutycznymi na dany okres kształcenia. Dlatego, też warto odpowiednio dobierać metody, formy i treści kształcenia do możliwości dziecka. Zalecane jest, aby podczas dokonywania oceny efektywności udzielanej pomocy poddawać ewaluacji dobrane formy kształcenia na odległość.

W opinii Najwyższej Izby Kontroli takie działania można usprawiedliwiać wyłącznie w pierwszym okresie epidemii, czyli w drugim semestrze roku szkolnego 2019/2020 (nik.gov.pl). Co podsumują słowa jednego z nauczycieli biorących udział w badaniu Fundacji Centrum Cyfrowe: *Pandemia to była w edukacji ogólnopolska olimpiada ściemy. Aktywizacja to jest the name of the game. I okazało się, że pandemia była totalnym wyzwaniem. Niektórzy nauczyciele i szkoły kompletnie sobie nie dały rady* (N, TECHNIKUM, WIELKOPOLSKIE) (Buchner, Wierzbicka, 2020). Niemniej jednak warto pamiętać o pozytywnych aspektach zmian, które zaszły podczas zdalnego nauczania w latach 2019–2022. *Myszę, że edukacja zdalna była świetną motywacją, żeby wprowadzić w życie wiele fantastycznych rozwiązań! Z wielu z nich będę korzystał również teraz. Zmieniła się perspektywa nauczyciela w podejściu do nowych technologii. Zaszła wielka zmiana w mentalności nauczycieli. Jestem tego pewna!* (N, LICEUM, MAZOWIECKIE) (Buchner, Wierzbicka, 2020).

Aby dobrać odpowiednie metody i formy kształcenia na odległość w przypadku dzieci z niepełnosprawnościami, które mają specjalne potrzeby edukacyjne, należy systematycznie dokonywać oceny efektywności udzielanej pomocy. Przed wszystkim należy znać możliwości psychofizyczne danego ucznia oraz potencjał lub ograniczenia wynikające z funkcjonowania w jego naturalnym rodzinnym środowisku. Dokonanie rzetelnej oceny funkcjonalnej danego ucznia będzie wspierające dla jego dalszej edukacji, niezależnie, czy to w formie zdalnej, czy stacjonarnej. Minimalna liczba dokonywanych wielospecjalistycznych ocen funkcjonowania ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego jak i ocen efektywności udzielanej pomocy takiemu uczniowi, reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym. Niemniej jednak rekomenduje się, aby w przypadku wystąpienia ograniczenia funkcjonowania placówek oświatowych dokonywać ocen form kształcenia przy każdej ich zmianie.

## BIBLIOGRAFIA

- Buchner, A., Wierzbicka, M. (2020). *Edukacja zdalna w czasie pandemii. Edycja II. Raport*. Fundacja Centrum Cyfrowe. <https://centrumcyfrowe.pl/edukacja-zdalna/>
- GUS (2019). *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2018/2019*. Główny Urząd Statystyczny. [https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/1/14/1/oswiata\\_i\\_wychowanie\\_w\\_roku\\_szkolnym\\_2018\\_2019\\_korekta\\_12-02-2020.pdf](https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/1/14/1/oswiata_i_wychowanie_w_roku_szkolnym_2018_2019_korekta_12-02-2020.pdf)
- Kocejko, M. (2021). Sytuacja dzieci z niepełnosprawnościami w czasie pandemii COVID-19 – analiza intersekcjonalna. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 20(2), 76–91. <https://dziekokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/viewFile/803/652>
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. Dz.U. 2012 poz. 1169.
- MEN (2020). *Raport Ministerstwa Edukacji Narodowej, Zapewnienie funkcjonowania jednostek systemu oświaty w okresie epidemii COVID-19*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/raport-ministra-edukacji-narodowej-na-temat-funkcjonowania-szkol-i-placowek-oswiatowych-w-okresie-covid-19>
- Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz.U. 2020 poz. 1280.
- Plichta, P. (2020). Różne konteksty nierówności cyfrowych a wyzwania dla zdalnej edukacji – propozycje rozwiązań. W: J. Pyżalski (red.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19* (s. 70–80). Wydawnictwo EduAkcja.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym. Dz.U. 2017 poz. 1578.
- Wiszejko-Wierzbicka, D. (2020). *Specjalne potrzeby ucznia czy szkoły? Przewodnik po edukacji włączającej pomocą w rozwijaniu kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły*. Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie. [https://www.pfron.org.pl/fileadmin/files/0/285\\_05\\_Dorota\\_Wiszejko-Wierzbicka.pdf](https://www.pfron.org.pl/fileadmin/files/0/285_05_Dorota_Wiszejko-Wierzbicka.pdf)

## STRONY INTERNETOWE

- <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podsumowanie-roku-szkolnego-20192020>  
<https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podsumowanie-roku-szkolnego-20202021>